

GENDER EN CORONA

VROUWEN IN HET HART VAN DE STRIJD TEGEN DE COVID-19 CRISIS

NEDERLANDSTALIGE VROUWENRAAD

Middaglijnstraat 10 , 1210 Brussel

www.vrouwenraad.be

Inhoud

Vrouwen in het hart van de strijd tegen de COVID-19 crisis	3
1. Inleiding	3
2. Vrouwen, zorgverantwoordelijkheden en COVID-19	5
1. Vrouwen die werken in de zorgsector	5
2.2 Vrouwen met zorgverantwoordelijkheid thuis	5
3. Vrouwen, werk, inkomen en COVID-19	7
3.1 Vrouwelijke werknemers en de risico's verbonden aan jobs van vrouwen	7
3.2 Zelfstandig werkende vrouwen en risico's voor door vrouwen gerunde bedrijven	8
3.3 Inkomen van vrouwen en verhoogd armoederisico	8
4. Vrouwen, quarantaine en gendergebonden geweld	10
5. Uitdagingen en opties voor het beleid.....	12
5.1. Steun voor vrouwen, werknemers en gezinnen met zorgverantwoordelijkheden	12
5.2 Steun voor vrouwen, werkenden en gezinnen die dreigen hun werk te verliezen.	13
5.3 Steun voor ondernemers en kmo's.....	15
5.4. Steun voor slachtoffers van gendergebonden geweld en voor toegang tot justitie	16
5.5 Genderimpactbeoordeling, genderbudgeting en gendermainstreaming in de (nood) beleidsrespons.....	18
5.6 Gevolgen voor vrouwen en de SDG's.....	19

Vrouwen in het hart van de strijd tegen de COVID-19 crisis ¹

1. Inleiding

De COVID-19 pandemie heeft **verschillende gevolgen voor vrouwen en mannen**. Vanuit medisch oogpunt worden mannen meer getroffen dan vrouwen,² maar als arbeidskracht in de zorg- en gezondheidssector lopen vrouwen een hoger **risico op besmetting** en wordt hun **werkbelasting** verzwaard. Vrouwen staan ook thuis in de frontlinie van de strijd tegen COVID-19: als scholen en instellingen voor kinderopvang sluiten en/of oudere verwanten meer zorg behoeven zijn het doorgaans vrouwen die dit extra werk op zich moeten nemen, zelfs indien beide partners in quarantaine thuis zijn en telewerken. Uit vorige crisissen en de eerste vaststellingen van de huidige crisis weten we dat lockdown-omstandigheden leiden tot meer **geweld**, uitbuiting, misbruik en lastigvallen van vrouwen.

De pandemie heeft een zware impact op het welzijn van vele kwetsbare groepen,³ waaronder een groot aantal vrouwen. Zo zijn er meer oudere vrouwen die alleen leven met een laag inkomen, waardoor het risico op economische onzekerheid toeneemt. Als gevolg van bestaande genderongelijkheden op vele domeinen is er voor de **jobs, ondernemingen, het inkomen en de levensstandaard** van vrouwen ook een groter risico om door de economische crisis als gevolg van de pandemie geraakt te worden ...

Toch blijven de stemmen van vrouwen in de media ondervertegenwoordigd en zijn vrouwen een minderheid in leidinggevende en besluitvormingsposities in de zorgsector (hoewel globaal 70% van de werkenden in deze sector vrouwen zijn). Hierdoor bestaat het gevaar dat hun expertise **niet gehoord** wordt en dat hun visie **genegeerd** wordt in de antwoorden van het beleid.

Deze briefing gaat in op enkele belangrijke uitdagingen voor vrouwen en stelt enkele eerste stappen voor die regeringen kunnen nemen om de negatieve gevolgen van de crisis voor vrouwen te verzachten. Deze maatregelen hebben gevolgen voor zowel mannen als vrouwen, maar er moet in het bijzonder aandacht gaan naar het verminderen van bestaande genderongelijkheden, eerder dan ze te vermeerderen.

Mogelijke maatregelen om **inkomensonzekerheid** aan te pakken zijn: uitbreiding van de werkloosheidsuitkeringen voor achtergestelde groepen; eenmalige vergoedingen voor getroffen werknemers; financiële hulp voor werknemers en gezinnen in preciaire omstandigheden en doeltreffende financiële bijstand voor kleine ondernemingen en zelfstandig werkenden.

Mogelijke maatregelen om ouders te helpen met het combineren van **betaalde arbeid en zorg** zijn: kinderopvang voorzien voor werkende ouders in essentiële diensten zoals de gezondheidszorg; financiële steun voor werkenden die verlof moeten nemen om voor de kinderen te zorgen (direct of via

¹ Samenvattend artikel van het verslag OECD, *Women at the core of the fight against COVID-19 crisis*, April 2020.

² Wenham, C., J. Smith and R. Morgan (2020), *COVID-19-19: the gendered impacts of the outbreak*, Lancet Publication Group. Klinische studies uit China vonden dat 58% van de patiënten waren mannen (Guan, W. et al. (2020), *Clinical Characteristics of Coronavirus Disease 2019 in China*, *New England Journal of Medicine*) en het sterfterisico van mannen die besmet zijn met het virus ligt 65% hoger dan voor vrouwen uit een vergelijkbare groep (WHO (2020), *Coronavirus Age, Sex, Existing Conditions of COVID-19 Cases and Deaths*, *Worldometer*)

³ OECD COVID-19 protecting people and societies en corona hub www.oecd.org/coronavirus/en.

steun voor werkgevers die hiervoor betaald verlof aanbieden) en telewerk en flexibele werkregelingen zodat betaalde en onbetaalde arbeid gecombineerd kan worden.

Om vrouwen bij te staan die slachtoffer zijn van **geweld** – die zelfs meer blootstaan aan geweld indien ze met de dader thuis vastzitten - zouden regeringen moeten verzekeren dat de diensten samenwerken, informatie delen, en zorgvuldig nadenken hoe slachtoffers gesteund kunnen worden terwijl ze daar misschien moeilijk over kunnen spreken omdat de dader meeluistert.

Al deze economische en sociale beleidsmaatregelen moeten ingebed zijn in een bredere inspanning voor **gendermainstreaming** in de antwoorden van het beleid op de crisis. Op korte termijn betekent dit dat in de noodmaatregelen een genderperspectief moet opgenomen worden. Op langere termijn moet er een goed functionerend systeem voor gendermainstreaming aanwezig zijn, gebaseerd op naar geslacht opgesplitste data voor alle sectoren en domeinen, en op degelijke gender- en intersectionele analyse, zodat de verschillende impact op vrouwen en mannen vastgesteld en ingepland kan worden.

Vrouwen staan in de frontlijn van de strijd tegen het COVID-19, dat wereldwijd economische en sociale schokken veroorzaakt en aan de gezondheid van duizenden mensen raakt. Bijna 70% van de werkenden in de gezondheidssector zijn vrouwen, waardoor ze extra kwetsbaar zijn voor het virus. Tegelijk dragen ze – omwille van bestaande genderongelijkheden op gebied van onbetaalde arbeid – ook thuis de grootste lasten: om kinderen te onderwijzen en op te vangen indien de scholen en instellingen voor kinderopvang gesloten zijn. Vrouwen lopen een hoger risico op geweld, op verlies van inkomen, op jobverlies en een verhoogd risico op uitbuiting en misbruik in tijden van crisis en quarantaine.

Het beleid moet een antwoord geven op deze kwesties en rekening houden met de bekommernissen van vrouwen. Regeringen moeten noodmaatregelen nemen om ouders bij te staan in hun werk en zorgverantwoordelijkheden, en de maatregelen verbeteren om vrouwen die slachtoffer zijn van geweld bij te staan. Ze moeten bestaande inkomensondersteunende maatregelen versterken en uitbreiden, en de steun voor kleine bedrijven en zelfstandig werkenden uitbreiden. Het is van fundamenteel belang dat in elke beleidsrespons een genderperspectief geïntegreerd wordt en dat rekening gehouden wordt met de unieke behoeften, verantwoordelijkheden en perspectieven van vrouwen.

2. Vrouwen, zorgverantwoordelijkheden en COVID-19

1. Vrouwen die werken in de zorgsector

Vrouwen vertegenwoordigen

- Ongeveer 2/3de van de werkkrachten in de gezondheidszorg.
- 85% van de verplegenden en vroedvrouwen (in 104 landen).⁴
- Bijna 50% van de artsen in de OESO landen.⁵
- 90% van de langdurige zorgverstrekkers (ouderenzorg, gehandicaptenzorg).

Ondanks deze meerderheden, vertegenwoordigen vrouwen slechts een minderheid in leidinggevende en topposities in deze sector.^{6 7}

De crisis plaatst **extra druk op de werkkrachten in de gezondheidszorg en in de sociale zorg**, maar is vooral acuut voor vrouwen o.m. omdat zij thuis met een extra zorgvraag geconfronteerd worden; onbetaalde arbeid die veelal op de schouders van vrouwen terecht komt. Een bijkomende stressfactor is soms dat hen gevraagd wordt of dat zij ervoor kiezen om buiten het werk contacten te vermijden (om doorgeven van besmetting aan hun familieleden te voorkomen), waardoor velen hun betaalde arbeid en privéleven niet kunnen combineren.

Werkkrachten in de gezondheids- en verzorgingssector lopen aanzienlijke risico's. Een bijzondere bekommernis is de **verouderende leeftijd** van de artsen: meer dan 1/3de van alle artsen in de OESO landen is ouder dan 55 ⁸, waardoor ze een hoger sterfterisico hebben. Uit de antwoorden op een bevraging in Frankrijk blijkt dat de meeste artsen, huisartsen en verzorgenden die aan COVID-19 gestorven zijn, in hun laatste dienstjaren waren.

Ook de **gezondheid** van de werkkrachten in de ouderenzorg is een reden voor bezorgdheid. Gegeven het hoger besmettingsrisico dat ouderen lopen, hebben zij een belangrijke rol in de strijd tegen de pandemie. Al voor de crisis hadden vele werkkrachten in de ouderenzorg echter af te rekenen met gezondheidsproblemen: gemiddeld 60% van het personeel heeft fysieke risicofactoren en 44% heeft mentale problemen.⁹ De extra werkdruk en stress door de crisis zal hun werk nog meer bemoeilijken.

2.2 Vrouwen met zorgverantwoordelijkheid thuis

Vrouwen staan in voor het **leeuwendeel van de onbetaalde arbeid**. In de OESO-landen spenderen vrouwen gemiddeld twee uur per dag meer aan onbetaalde arbeid dan mannen. Zelfs in landen als

⁴ Boniol, M. et al. (2019), Gender equity in the health workforce: Analysis of 104 countries, Health Workforce Working Paper 1, WHO.

⁵ OECD (2019), Health at a Glance 2019: OECD Indicators.

⁶ Downs, J. et al. (2014), Increasing Women in Leadership in Global Health, Academic Medicine Journal.

⁷ Boniol, M. et al. (2019), Gender equity in the health workforce: Analysis of 104 countries, Health Workforce Working Paper, 1, WHO.

⁸ OECD (2019), Health at a Glance 2019: OECD Indicators.

⁹ OECD (2020), Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly, OECD Health Policy Studies, to be released in May 2020.

Denemarken, Noorwegen en Zweden bedraagt de genderkloof 'onbetaalde arbeid' nog ongeveer 1 uur per dag. In ontwikkelingslanden en opkomende economieën is deze kloof nog groter.¹⁰

Een groot deel van de onbetaalde arbeid van vrouwen bestaat uit **zorg voor de kinderen**. In de OESO-landen spenderen vrouwen hieraan gemiddeld 35 minuten per dag, mannen gemiddeld 15 minuten. Vrouwen zorgen ook voor oudere verwanten, vooral ouders, ook indien ze buitenshuis werken. Werkende vrouwen rapporteren 50% meer dan mannen dat ze regelmatig zorgen voor zieken, gehandicapten of oudere verwanten (data voor de Europese OESO-landen).

Door de COVID-19 pandemie zal de **onbetaalde werkbelasting toenemen**. Door de sluiting van scholen en instellingen voor kinderopvang bijvoorbeeld neemt de tijd die ouders moeten besteden aan verzorging en opvoeding van de kinderen toe, o.a. door de vraag naar thuisleren of thuisonderwijs. Vele ouders worstelen met deze vraag, vooral diegenen die daarbij ook nog thuiswerken. Indien men meer tijd thuis doorbrengt, zal bovendien ook het volume routine huishoudelijke arbeid toenemen, zoals koken en poetsen.

Een **mogelijk positief gevolg** van de sluiting van scholen, kinderopvang en de verschuiving naar telewerk op grote schaal is dan weer dat vele mannen geconfronteerd zullen worden met de dubbele last van betaalde en onbetaalde arbeid. Minstens zullen ze er getuige van zijn hoeveel werk hun partners hierin stoppen. Het is ook waarschijnlijk dat mannen hun bijdrage aan het onbetaalde werk verhogen en zo hun ervaring en vertrouwen op dit domein oppeppen. Dit zou een verschuiving in de gendernormen over onbetaalde en zorgarbeid kunnen uitlokken.¹¹ Uit onderzoek naar vaders die ouderschapsverlof opnemen blijkt dat dit een langdurig effect kan hebben op hun engagement inzake onbetaalde arbeid.¹²

¹⁰ Data over onbetaalde arbeid, zie (o.m.) OECD Gender Data Portal en OECD Time Use Database.

¹¹ Alon, T. et al. (2020), The Impact of COVID-19-19 on Gender Equality, March 2020.

¹² OECD (2019), Part-time and Partly Equal: Gender and Work in the Netherlands.

3. Vrouwen, werk, inkomen en COVID-19

COVID-19 is een gezondheidscrisis, maar ook een economische crisis. Het gevaar voor de wereldwijde economie is het grootst sinds de financiële crisis van 2008. Internationale bevoorradingslijnen zijn onderbroken, werkenden blijven verplicht thuis in quarantaine omdat ze ziek zijn of in lockdown, en bedrijven moeten hun activiteiten onderbreken of op een laag pitje zetten. Dit zal waarschijnlijk leiden tot een substantieel jobverlies.¹³

Uit vorige crisissen (financiële crisis van 2008; ebolacrisis in West Afrika in 2014-2015) weten we dat de impact daarvan voor vrouwen en mannen niet gelijk is.¹⁴ In geval van de financiële crisis bleken mannen in het begin erger getroffen door werkloosheid dan vrouwen. Dit keerde echter om van zodra het herstel goed op gang was. De ebolacrisis leert dan weer dat vrouwen een hoger infectierisico lopen¹⁵ en dat de sectoren waarin zij in de meerderheid zijn (gezondheids- en zorgsector, detailhandel en toerisme) harder getroffen worden door de economische krimp.¹⁶

3.1 Vrouwelijke werknemers en de risico's verbonden aan jobs van vrouwen

Gegeven de grootschaligheid en specificiteit van deze crisis is moeilijk met zekerheid te voorspellen in welke mate de crisis de tewerkstelling, het inkomen en de bedrijven van vrouwen disproportioneel zal beïnvloeden. Toch zijn er verschillende **bekommernissen** die nu al aangegeven kunnen worden. Vrouwen nemen minder dan mannen deel aan betaalde arbeid, verdienen minder (EPIC), hebben minder anciënniteit¹⁷ en ze werken in verschillende economische sectoren.¹⁸ Vrouwen trekken zich ook meer (tijdelijk) terug van de arbeidsmarkt, vooral in relatie tot ouderschap.

De vrees bestaat dat door deze **genderarbeidskloven** vrouwen kwetsbaarder zullen zijn voor werkloosheid en inkomensverlies. Door hun mindere status op de arbeidsmarkt zijn ze minder beschermd en gemakkelijker om te ontslaan. Dit geldt vooral in vele ontwikkelingslanden en opkomende economieën, waar vele vrouwen werken in de informele sector.¹⁹

Op **korte termijn** zullen **bepaalde sectoren waarin veel vrouwen werken hard getroffen** worden door de crisis. Het betreft vooral de reissector en diensten met fysieke interactie met de klanten, waaronder winkels, horeca en catering.²⁰ Ook bepaalde industrieën aan het begin van de productieketen zullen hard

¹³ ILO (2020), COVID-19-19 and the world of work: Impact and policy responses.

¹⁴ Rubery, J. and A. Rafferty (2013), *Women and recession revisited*, SAGE Journals Work, employment and society. Sahin, A., J. Song and B. Hobijn (2012), *The Unemployment Gender Gap During the 2007 Recession*, SSRN Electronic Journal. Périver, H. (2014), *Men and Women during the Economic Crisis: Employment Trends in Eight European Countries*, Revue de l'OFCE 2014/2 (via CAIRN INFO)

¹⁵ Menéndez, C. et al. (2015), *Ebola crisis: The unequal impact on women and children's health*, Elsevier Ltd. Nkangu, M., O. Olatunde and S. Yaya (2017), *The perspective of gender on the Ebola virus using a risk management and population health framework: a scoping review*, *Infectious Diseases of Poverty*, Vol. 6/1, artikel 135.

¹⁶ African Development Bank (2015), *Women's Resilience: Integrating Gender in the Response to Ebola*.

¹⁷ OECD (2020), *OECD Employment Database*; OECD Family Database. ILO (2018), *World Employment and Social Outlook: Trends for Women 2018 – Global snapshot*.

¹⁸ ILO (2018), *World Employment and Social Outlook: Trends for Women 2018 – Global snapshot*. OECD (2020), *OECD Employment Database*.

¹⁹ OECD/ILO (2019), *Tackling Vulnerability in the Informal Economy*.

²⁰ 47% van de werkenden in de luchtvaartindustrie, 53% van de werkenden in de restaurants en cafés en 60% van de werkenden in 'hotel en accommodatie' zijn vrouwen. Deze percentages zijn gemiddelden voor de OESO landen.

getroffen worden. Bijvoorbeeld de kledingindustrie, een sector waarin heel veel vrouwen werken, zal zowel aan het begin (sluiting en lockdown fabrieken) als het einde van de waardeketen (sluiting winkels, geen tot verminderde vraag) getroffen worden. Driekwart van de werknemers in de kledingindustrie zijn vrouwen.²¹

De gevolgen op **lange termijn** zijn momenteel nog moeilijk in te schatten, omdat veel zal afhangen van de strengheid en de duur van de quarantainemaatregelen en van de diepte en de breedte van de economische terugval. Een brede economische recessie valt niet uit te sluiten en zal waarschijnlijk gepaard gaan met ontslagen in zowel door mannen als door vrouwen gedomineerde sectoren van de economie. Voor sommige vrouwelijke werknemers **kan de publieke sector** een zekere mate van **bescherming bieden**. In de OESO-landen is gemiddeld iets meer dan 60% van de werknemers in de publieke sector vrouw, met uitschieters tot 70% in Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden.²²

3.2 Zelfstandig werkende vrouwen en risico's voor door vrouwen gerunde bedrijven

Zelfstandig werkenden en kmo's worden hard getroffen door de **onderbreking in de toevoerlijnen** en zullen nog hard getroffen worden door **economische recessie** op langere termijn. Sommigen worden nu al getroffen door de quarantainemaatregelen, door de **daling van de vraag** en door een **tekort aan cash geld**. **Gebrek aan digitale ontwikkeling** die toelaat dat hun personeel op afstand werkt, kan hen ook een concurrentieel nadeel opleveren; meer algemeen hebben vele kmo's niet de middelen om zich aan te passen.

Verschillen in het **type onderneming** en in **ondernemingsstrategieën** van vrouwen en mannen kunnen betekenen dat zij op een andere manier geraakt zullen worden door de crisis. Ongeveer 5% van de vrouwen in de arbeidsleeftijd in de OESO-landen zijn eigenaar van een gevestigd bedrijf (ouder dan 42 maanden) en ongeveer 5% vrouwen tracht een bedrijf op te starten.²³

Uit de crisis van 2008 bleek dat bedrijven o.l.v. vrouwen niet noodzakelijk kwetsbaarder zijn dan die o.l.v. mannen. De gevolgen van de COVID-19 crisis lijkt echter een snellere impact voor meer bedrijven te hebben omwille van de opgelegde beperkingen voor commerciële en persoonlijke activiteiten. Hoewel vrouwen doorgaans minder zakelijke risico's nemen, zou het feit dat bedrijven van vrouwen meer **aangewezen zijn op eigen financiering**²⁴ een **groter risico op faillissement** kunnen inhouden indien de quarantaine lang aanhoudt. In die tijd hebben ze namelijk geen of slechts een beperkt en significant minder inkomen.

3.3 Inkomen van vrouwen en verhoogd armoederisico

Algemeen hebben vrouwen een **groter risico op verlies aan inkomen** ten gevolge van een crisis. Gemiddeld beschikken vrouwen in de OESO-landen over minder inkomen dan mannen²⁵ en in bijna alle OESO-landen is de **armoede bij vrouwen groter**. Vrouwen hebben doorgaans ook minder bezittingen dan

²¹ OECD (2020), Tackling violence and harassment in textiles, clothing, leather and footwear: Implications of the new ILO Convention No. 190.

²² OECD (2019), Government at a Glance 2019.

²³ OECD/European Union (2019), The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship.

²⁴ OECD/European Union (2019), The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship.

²⁵ OECD (2020), OECD Income Distribution Database.

mannen ²⁶ en omwille van hun grotere zorgverantwoordelijkheid is het vaak moeilijker om een alternatief inkomen of alternatief werk te vinden.

Alleenstaande ouders, in overgrote meerderheid vrouwen, zijn **bijzonder kwetsbaar**. Omdat ze slechts één inkomen hebben, kan **jobverlies** kritiek zijn **voor eenoudergezinnen**, vooral indien vervangende inkomens zwak zijn of het lange tijd in beslag neemt vooraleer ze uitgekeerd worden. Uit ervaringen met de financiële crisis van 2008 is gebleken dat kinderen uit eenoudergezinnen veel erger getroffen worden dan kinderen uit tweeoudergezinnen, zowel wat betreft **inkomen en armoede** als wat betreft de **toegang tot materiële goederen en activiteiten**, waaronder adequate voeding en een warme woning.²⁷

Ook onder **ouderen** is er genderongelijkheid. Alleenstaande ouderen – vooral diegenen die minder mobiel zijn – hebben behoefte aan hulp om voedsel, medicijnen en andere essentiële zaken te kopen. Vrouwen vormen een meerderheid binnen deze groep. Bijna dubbel zoveel vrouwen als mannen boven de 80 jaar zijn alleenstaanden ²⁸ en staan voor de uitdaging om **adequate hulp** te krijgen zonder blootgesteld te worden aan het **risico op besmetting**. In bijna alle OESO-landen zijn oudere vrouwen ook **armer** dan oudere mannen. ²⁹ Dit heeft te maken met genderkloven op de arbeidsmarkt zoals feit dat ze gewerkt hebben in sectoren met lagere lonen, ze meer deeltijds gewerkt hebben en ze meer uit de arbeidsmarkt gestapt zijn om familiale redenen, waardoor ze lager pensioen hebben. Vrouwen (+65) ontvangen gemiddeld 25% lagere pensioenen. In Duitsland, Luxemburg en Nederland bedraagt de pensioenkloof zelfs 40%.³⁰

²⁶ Sierminska, E., J. Frick and M. Grabka (2010), Examining the gender wealth gap, *Oxford Economic Papers*, Vol. 62/4. Schneebaum, A. et al. (2018), *The Gender Wealth Gap Across European Countries*, Wiley online library.

²⁷ Chzhen, Y. (2014), *Child Poverty and Material Deprivation in the European Union During the Great Recession*, UNICEF Innocenti Working Papers.

²⁸ OECD (2017), *Preventing Ageing Unequally*.

²⁹ 15,7% van de oudere vrouwen kennen relatieve inkomensarmoede tegenover 10,3% van de oudere mannen OECD (2019), *Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators*.

³⁰ Source: OECD (2019[43]), *Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators*.

4. Vrouwen, quarantaine en gendergebonden geweld

Geweld op vrouwen is een wereldwijde pandemie: globaal heeft meer dan 1 op 3 vrouwen af te rekenen met fysiek of seksueel partnergeweld of met seksueel geweld door een niet-partner.³¹ Door de COVID-19 crisis zal dit geweld nog toenemen. De ervaring met vorige crisissen en natuurrampen leert dat **quarantainemaatregelen dikwijls leiden tot ‘meer’ en ‘voor het eerst’ geweld op vrouwen en kinderen.**³² Het schrappen van sociale evenementen (zoals voetbalwedstrijden) en het sluiten van sociale ontmoetingsplaatsen, in combinatie met het sluiten van scholen en een strikt afdwingen van quarantainemaatregelen, leidt dikwijls tot meer opeengestapelde frustraties die een golf van geweld en verkrachting uitlokken, die niet beperkt blijft tot het gezin. Tijdens de ebolacrisis in 2014 werden meer vrouwen en meisjes het slachtoffer van seksueel geweld en misbruik dan in de voorgaande jaren.

Uit de eerste verslagen over China en sommige OESO-landen **blijkt dat het geweld in het gezin op vrouwen toeneemt omdat vele vrouwen en kinderen thuis vastzitten met hun mishandelaars.**³³ De beperkte bewegingsvrijheid belemmert de slachtoffers om elders hun toevlucht te zoeken, wat de misbruikers enorme macht geeft over vrouwen en kinderen tijdens de verplichte lockdowns. Vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld zien zich voor enorme barrières geplaatst indien ze het huis trachten te verlaten om zichzelf te beschermen of om zelfs nog maar de hulpdiensten te bellen in de aanwezigheid van de dader. Vrouwen en kinderen die zich al in een vluchthuis of tijdelijke verblijfplaats bevinden, kunnen vaak moeilijk verhuizen omwille van het besmettingsrisico of tekort aan woningen.

De **sociale normen en idealen van patriarchale mannelijkheid, die dominantie van mannen over vrouwen en geweld op vrouwen en meisjes vestigen en goedkeuren,** kunnen in tijden van pandemie en quarantaine het intrafamiliaal geweld verder opdrijven. Uit OESO-onderzoek (2019) blijkt dat de prevalentie van geweld in het gezin nauw verbonden is met de sociale aanvaarding van dit geweld. Voor COVID-19 uitbraak vond wereldwijd 27% van de vrouwen tussen 15 en 49 jaar dat gebruik van geweld door de echtgenoot in het gezin gerechtvaardigd was.³⁴ De **sociale gevolgen van COVID-19** zoals de onmogelijkheid om zich buitenshuis te begeven, verlies van sociale interacties, voortdurende aanwezigheid van de kinderen, spanningen door het gedwongen samenwonen, zijn waarschijnlijk een bijkomende reden om geweld te rechtvaardigen. Geweld in het gezin, dat vaak door mannen gepleegd wordt, is diep geworteld in patriarchale mannelijkheid die leidt tot macht en controle van mannen over vrouwen. Verhoogde periodes van geweld zou een **copingstrategie** van geweldplegers kunnen zijn om de toenemende onzekerheid (individueel en op niveau van het gezin) als gevolg van de crisis te compenseren en om hun frustraties te luchten ten gevolge van de lockdown.³⁵ De mogelijke latere gevolgen van de crisis – waaronder **hogere werkloosheid** (voor vrouwen en mannen), **loonverlies en werkonzekerheid** zijn eveneens bijzonder gevaarlijk voor vrouwen in een gewelddadige relatie, omdat economische controle een belangrijk instrument is van de geweldplegers.

³¹ OECD High-Level Conference on Ending Violence Against Women, 5-6 February 2020, Paris, France

³² UNDP (2015), Assessing Sexual and Gender Based Violence during the Ebola Crisis in Sierra Leone.

³³ Du, Qiongfang (2020), “Chinese families see surge in domestic violence amid COVID-19 lockdown”, Global Times, 12/3/2020. Confinement : les violences conjugales en hausse, un dispositif d’alerte mis en place dans les pharmacies, le Monde, 27 Mars 2020.

³⁴ OECD (2019), SIGI 2019 Global Report: Transforming Challenges into Opportunities, Social Institutions and Gender Index.

³⁵ OECD (2019), Gender, Institutions and Development Database.

Digitale instrumenten kunnen vrouwen een uitweg verschaffen om te ontsnappen aan het geweld (toegang tot informatie, informatie delen over mogelijke hulpverlening), maar het geeft de daders ook de gelegenheid om hun controle op te voeren en om de slachtoffers verder te isoleren, indien ze de digitale instrumenten van de slachtoffers (mobiele telefoons en/of computers) controleren.

Een kwestie die in alle landen terugkeert, is de vaak beperkte mogelijkheid van slachtoffers m.b.t. de **toegang tot justitie**, vaak omwille van financiële redenen. Ook structurele factoren (technisch taalgebruik), institutionele en culturele factoren (stereotypen en rechterlijke partijdigheid) kunnen de toegang tot het recht beperken. Voor bepaalde groepen (gehandicapten, migrantenvrouwen) kunnen er specifieke obstakels zijn. Deze factoren kunnen zwaarder doorwegen als gevolg van de maatregelen en de crisis. De crisis kan er ook toe leiden dat de diensten voor slachtofferhulp, waaronder vluchthuizen, medische diensten, kinderbescherming, politie en rechtshulp, overbelast worden in hun werking.

5. Uitdagingen en opties voor het beleid

5.1. Steun voor vrouwen, werknemers en gezinnen met zorgverantwoordelijkheden

Het is uitgebreid gedocumenteerd dat onbetaalde arbeid grotendeels op de schouders van vrouwen terechtkomt.³⁶ De crisis versterkt de vraag naar onbetaalde arbeid, vooral de zorg voor kinderen. Het sluiten van scholen en instellingen voor kinderopvang maakt de combinatie arbeid en gezin nog moeilijker. Bovendien zijn grootouders die vaak instaan voor de informele opvang van kleinkinderen nu niet beschikbaar, waardoor vele werkende ouders thuis zelf moeten instaan voor de zorg voor hun kinderen.

Beleidsopties

- ✓ Zorg voor openbare diensten voor kinderopvang voor werkende ouders in essentiële diensten zoals de gezondheidssector, diensten voor noodhulp en openbare nutsbedrijven.
- ✓ Voorzie alternatieve maatregelen voor openbare zorg.
- ✓ Verleen directe financiële steun aan werkenden die verlof moeten opnemen.
- ✓ Geef financiële subsidies aan werkgevers die hun werknemers betaald verlof verstrekken.
- ✓ Bevorder flexibele werkregelingen die rekening houden met de familiale verantwoordelijkheden.

Telewerken kan deels een oplossing bieden voor sommige werkende ouders, maar dit kan moeilijk of zelfs niet haalbaar zijn voor werknemers met jonge kinderen, voor koppels waarin slechts één partner kan telewerken en voor alleenstaande ouders. Bovendien heeft niet iedereen de mogelijkheid om te telewerken.³⁷ Er is ook de bekommernis dat vrouwen gemiddeld minder toegang en minder ervaring hebben met digitale technologieën³⁸ waardoor ze een achterstand oplopen tegenover mannen en hun productiviteit vermindert, vooral indien dit gepaard gaat met extra zorglast.

Vele ouders kunnen behoefte hebben aan onderbreking van het werk. Ze kunnen hiervoor misschien hun statutair verlof benutten, maar de beslissing blijft dikwijls aan de werkgever; soms gelden beperkende voorwaarden en soms bestaat statutair verlof niet.³⁹

Bijkomende rechten van ouders bijvoorbeeld in geval van sluiting van de scholen en/of diensten voor kinderopvang zijn vaak niet duidelijk. Bijna alle OESO-landen voorzien recht op zorgverlof voor zieke kinderen of andere afhankelijke personen.⁴⁰ In sommige landen hebben ouders het recht op verlof in geval van onvoorziene sluiting (Polen, Slovaakse Republiek) of andere onvoorziene noodsituaties (Australië, Verenigd Koninkrijk). Duitsland en Oostenrijk hebben verduidelijkt dat bestaande rechten op noodverlof van toepassing zijn in geval van sluiting van de school of kinderopvang. Maar soms gaat het om

³⁶ OECD (2012), *Closing the Gender Gap: Act Now*. OECD (2017), *The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle*.

³⁷ Algemeen geldt dit voor lager opgeleide werknemers en voor lager betaalde beroepen. OECD (2016), *Be Flexible! Background brief on how workplace flexibility can help European employees to balance work and family*. In tijden van COVID-19 kan dit ook gelden voor vele werknemers in essentiële diensten zoals openbare nutsbedrijven en noodhulp diensten.

³⁸ OECD (2019), *The Role of Education and Skills in Bridging the Digital Gender Divide: Evidence from APEC Economies*.

³⁹ Dit is bijvoorbeeld het geval in de Verenigde Staten.

⁴⁰ OECD (2020), *OECD Family Database*.

onbetaald verlof en is het aan de werkgever om te beslissen of hij het salaris doorbetaalt. Vele ouders kunnen geen onbetaald verlof opnemen. Bovendien zijn deze rechten (op verlof of op betaald verlof) in bepaalde landen beperkt in de tijd, terwijl het in andere landen niet duidelijk is hoe lang deze rechten kunnen aanhouden.

In bepaalde landen zijn **noodmaatregelen genomen voor opvang** van kinderen en blijven bestaande faciliteiten open met een beperkte personeelsbezetting om de kinderen van werkenden uit essentiële sectoren (gezondheid, sociale zorg, onderwijs, ...) op te vangen ⁴¹ of mogen onthaalouders meer kinderen opvangen. ⁴²

Bepaalde landen bieden **financiële steun om tussen te komen in de kosten van alternatieve regelingen** onder de vorm van extra betaald verlof, een tegoedbon en onbetaald verlof (Italië, Portugal). ⁴³ In Frankrijk kunnen ouders aanspraak maken op betaald ziekteverlof indien geen alternatieve opvang of telewerk mogelijk is. In Japan is er **financiële steun voor werkgevers die hun werknemers betaald verlof toekennen**.

Sommige landen hebben **de mogelijkheid uitgebreid om het werk flexibel te regelen** om ouders te helpen arbeid en gezin te combineren. Ierland heeft dit ingevoerd voor werknemers uit de publieke sector. Het gaat om telewerken, flexibele uren, gespreide diensten, langere openingsuren en werken in het weekend. Innoverend is de praktijk die van werknemers vraagt om tijdelijk in een andere functie of in een andere organisatie te werken.

5.2 Steun voor vrouwen, werkenden en gezinnen die dreigen hun werk te verliezen.

De toenemende economische onzekerheid als gevolg van de COVID-19 crisis zal de jobs en levensstandaard van heel veel mensen treffen, maar zal waarschijnlijk voor vrouwen, en in het bijzonder voor alleenstaande moeders, extra nadelig zijn. Dit is een van de vaststellingen van de financiële crisis van 2008: gemiddeld minder inkomen, minder welvaart, grotere zorgverantwoordelijkheid en potentieel meer jobverlies kunnen vrouwen in een extra kwetsbare positie doen belanden. Beleid dat helpt om de levensstandaard te handhaven in geval van inkomensverlies zal waarschijnlijk vooral voor vrouwen van belang zijn.

Beleidsopties

- ✓ Bestaande toegang tot werkloosheidsuitkeringen uitbreiden tot niet-standaard werkers.
- ✓ De toegang vergemakkelijken tot voordelen gericht op lage inkomens gezinnen, vooral alleenstaande ouders (in de meerderheid zijn dit vrouwen).

⁴¹ In Nederland zijn ook openbaar vervoer, voedselproductie, vervoer en distributie, brandstoftransport, vuilnisverwerking, media, politie en het leger en essentiële openbare diensten als essentieel beroep erkend.

⁴² Bijvoorbeeld in Frankrijk: onthaalouders mogen 6 in plaats van 3 kinderen opvangen.

⁴³ In Italië hebben ouders met kinderen jonger dan 12 jaar de mogelijkheid om 15 dagen betaald verlof te nemen betaald aan de helft van het loon, voor oudere kinderen is er recht op onbetaald verlof. Ouders kunnen ook kiezen voor een bon van 600 euro (1000 euro in geval van gezondheidswerkers) voor alternatieve zorgregelingen. Dit geldt zowel voor zelfstandigen als voor werknemers. In Portugal kunnen ouders met kinderen jonger dan 12 jaar een uitkering krijgen ten bedrage van 2/3de van hun basisloon, waarvan een gelijk deel betaald wordt door de werkgevers en de sociale zekerheid. Zelfstandigen kunnen 1/3de van hun standaard verdiensten vragen.

- ✓ Eenmalige uitkering voor getroffen werknemers overwegen.
- ✓ De inhoud en/of timing herzien (review) van voorziene hervormingen die de toegang tot werkloosheidsvergoedingen beperken.
- ✓ Uithuiszettingen en betalingen voor hypotheek en nutsvoorzieningen uit te stellen voor werkenden die in economische onzekerheid verkeren.

Werkloosheidsvergoeding en verwante inkomenssteun zijn van groot belang om inkomensverlies op te vangen. Uit onderzoek van de OESO uit 2019 ⁴⁴ blijkt dat er grote verschillen zijn tussen en binnen landen. Werkenden met een niet-standaard vorm van tewerkstellingen zijn doorgaans minder goed beschermd dan werkende in standaard vormen van tewerkstelling. Er blijkt ook **dat werkende vrouwen globaal evengoed beschermd zijn als mannen tegen werkloosheid** en zelfs lichtjes beter mannen. ⁴⁵ Dit geldt echter niet voor de 'verborgen werkenden' in de informele economie, die we vooral in de zich ontwikkelende en opkomende economieën aantreffen. Deze werknemers genieten vaak weinig of geen arbeidsgebonden sociale bescherming en zijn bijzonder kwetsbaar voor jobverlies. Waarschijnlijk zullen **bijkomende tijdelijke noodmaatregelen** nodig zijn om mensen een gemakkelijk toegankelijk en nodig inkomen te verschaffen tijdens de COVID-19 crisis. Sommige landen hebben al initiatieven in die zin aangekondigd, gebaseerd op maatregelen die ze namen in reactie op de financiële crisis van 2008. ⁴⁶ Meer informatie hierover vindt u in het verslag van de OESO over steun voor mensen en bedrijven in antwoord op de coronacrisis. ⁴⁷

De **toegang tot voordelen gericht op lage inkomens gezinnen vergemakkelijken** ⁴⁸. Het Verenigd Koninkrijk heeft aangekondigd dat zelfstandig werkenden met een laag inkomen gemakkelijker toegang zullen krijgen tot **universeel krediet** en dat er een nieuw **fonds voor lokale overheden** opgericht wordt om kwetsbare mensen op hun grondgebied te steunen.

Eenmalige uitkering voor werknemers in hoge nood. ⁴⁹ In Frankrijk werd een forfaitair bedrag uitgekeerd door de openbare werkloosheidsdienst aan mensen die hun job verloren, maar die niet in aanmerking kwamen voor werkloosheidsverzekering. In Italië krijgen sommige zelfstandig werkenden een forfaitair bedrag van 600 euro voor de maand maart.

Sommige landen zullen **de inhoud en/of timing van reeds geplande hervormingen herzien**. In Frankrijk gaat het over periode die men gewerkt moet hebben om in aanmerking te komen voor werkloosheidsverzekering en over beperking van de vervangingsratio van werknemers met een vast contract. In de Verenigde Staten zal het bemoeilijken van de toegang tot voedselhulp uitgesteld worden.

⁴⁴ OECD (2019), OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work.

⁴⁵ OECD Job Quality Database.

⁴⁶ OECD (2014), The crisis and its aftermath: A stress test for societies and for social policies, in *Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators*.

⁴⁷ OECD (2020), Supporting people and companies to deal with the COVID-19 virus: Options for an immediate employment and social-policy response.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

Landen nemen **maatregelen om te verzekeren dat gezinnen in hun woning kunnen blijven** (Frankrijk, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, sommige regio's in Canada) of **niet afgesloten worden van nutsvoorzieningen** (Japan) indien ze de huur of hypotheek (Italië, Spanje, Slowakije, Verenigd Koninkrijk) niet kunnen betalen.⁵⁰ In Griekenland moeten **huurders** die het moeilijk hebben slechts 60% van de huur betalen in maart en april. Bepaalde landen hebben maatregelen genomen om **daklozen** te ondersteunen: in Frankrijk werden daarvoor hotelkamers opgeëist.

In **opkomende en zich ontwikkelende economieën** is het moeilijker om inkomensondersteuning te voorzien voor werkenden die met jobverlies geconfronteerd worden, deels omdat velen in de informele sector werken. Op korte termijn is het een optie om de **sociale bijstand uitbreiden tot alle huishoudens** die hun inkomen zien verminderen, al dan niet gelieerd aan arbeid. De hulp kan bestaan uit geld, een maandelijkse vergoeding (Thailand), een uitkering voor kwetsbare groepen met onvoldoende bestaansmiddelen (Marokko, Zuid-Afrika) of gemengde hulppakketten met daarin geld en essentiële goederen (rijst, gas) voor verschillende kwetsbare groepen waaronder arme gezinnen, ouderen en personen met een handicap en op vrouwen gerichte maatregelen (India).

5.3 Steun voor ondernemers en kmo's

De eerste reeks maatregelen focussen op financiële steun om de kans op overleving van het bedrijf te vergroten. Uit enquêtes blijkt dat al meer dan de helft van de kmo's in de OESO-landen significante verliezen lijden en het risico lopen dat ze in minder dan drie maanden het faillissement moeten aanvragen.⁵¹ Een specifieke uitdaging voor vrouwen in dit verband is dat ze hun werk moeten combineren met grotere werkbelasting in hun privéleven, waaronder de zorg voor kinderen. De COVID-19 crisis zou kunnen leiden tot een groot aantal faillissementen in de sector en tot aanzienlijk jobverlies. Ongeveer 1/4de van de zelfstandig werkende vrouwen en 1/3de van de zelfstandig werkende mannen stellen personeel te werk.⁵²

Beleidsopties

- ✓ Informeer bedrijven actief over hoe ze werkuren kunnen verminderen, werkenden kunnen steunen en ontslagvergoedingen kunnen beheren in verband met tijdelijke uitstap en ziekte. Zet gerichte financiële faciliteiten op om kleine bedrijven te helpen om de gevolgen op korte termijn – waaronder tijdelijke opschorting van belastingen, gerichte programma's voor leningen en directe financiële steun. Verzeker dat zelfstandig werkenden toegang hebben tot financiële noodmaatregelen, vooral voor diegenen die niet in aanmerking komen voor werkloosheidsverzekering.
- ✓ Introduceer bemiddelingsmaatregelen voor aanbestedingen en betalingsuitstel.
- ✓ Overweeg meer op de toekomst gericht maatregelen om de veerkracht van bedrijven te versterkend, zoals opleiding en mentor programma's om kmo's te helpen om de financiële impact van de crisis in te schatten en te beheren, om digitaal te gaan of nieuwe markten te vinden.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ OECD (2020), Covid-19: SME Policy Responses.

⁵² OECD/European Union (2019), The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship.

- ✓ Verzeker een inclusieve publiek-private dialoog zodat vrouwelijke ondernemers en zelfstandigen hun bekommernissen en prioriteiten naar voren kunnen brengen aangaande geplande hervormingen van het openbaar beleid.

Landen hebben maatregelen genomen om zelfstandig werkenden te ondersteunen, maar tot heden zijn er geen maatregelen genomen specifiek gericht op vrouwen. De meest voorkomende vorm van steun zijn een **vermindering, opschuiven of opheffen van sociale bijdragen** voor zelfstandig werkenden (België, Israël, Portugal), toegang voorzien tot noodkapitaal (Canada, Frankrijk, Denemarken, Duitsland, Ierland, Israël, Italië, Nederland, Spanje, Zuid-Afrika, Verenigd Koninkrijk). Zeldzamer zijn een **belastingmoratorium** voor kmo's en zelfstandig werkenden (Italië, Spanje, Zuid Afrika, Chili, Peru, Argentinië) en een **tijdelijke opschorting van hypotheekaflossingen** voor de hoofdwoning voor zelfstandigen die een inkomensverlies melden van meer dan 30% in een kwartaal (Italië). Meer informatie vindt u in de OESO-briefing over kmo beleidsresponsen.⁵³

5.4. Steun voor slachtoffers van gendergebonden geweld en voor toegang tot justitie

Het beleid kan vrouwen bijstaan die thuis vastzitten bij hun mishandelaars. Op de OESO-conferentie over partnergeweld op vrouwen⁵⁴ werden meerdere beleidsmaatregelen voorgesteld die hiervoor ingezet kunnen worden, waaronder:

- ✓ **Coherente samenwerking van verschillende diensten:** geïntegreerde dienstverlening, m.i.v. mentale en fysieke gezondheid, wonen, inkomensondersteuning, toegang tot het recht en justitie en waarbij meerdere stakeholders betrokken zijn (de publieke sector, de non-profit sector, werkgevers). Dit is des te belangrijker nu vele diensten overgaan tot digitale communicatie, wat eigen specifieke uitdagingen met zich meebrengt wanneer vrouwen thuis samen met de mishandelaar vastzitten en ze moeilijkheden ondervinden om het geweld te rapporteren.
- ✓ **Zich opnieuw engageren voor betere en regelmatige verzameling van gegevens.** In tijden van crisis is dit des te belangrijker zodat landen en gemeenschappen van elkaar kunnen leren.
- ✓ **Een regering-brede aanpak hanteren om partnergeweld te stoppen** zodat alle publieke diensten die bij deze kwestie betrokken zijn nauw en op een gecoördineerde wijze samenwerken. Bijvoorbeeld door middel van een nationale strategie met duidelijk vastgelegde verantwoordelijkheden en rollen, met indicatoren voor beoordeling en een op risico gebaseerde benadering voor wat betreft noodresponses in tijden van crisis en met voldoende middelen voor uitvoering.
- ✓ **De knelpunten in justitietrajecten die de toegang van slachtoffers tot het recht blokkeren, aanpakken.**
- ✓ **De sociale aanvaarding van geweld op vrouwen en meisjes terugdringen.**

De **verstoring en overbevraging van gezondheidszorg, van hulpverlening en van politiediensten verergert de situatie van slachtoffers:** ze worden nog meer afgesneden van de zo broodnodige hulpverlening. Door

⁵³ OECD (2020), Covid-19: SME Policy Responses.

⁵⁴ OECD High-Level Conference on Ending Violence Against Women, 5-6 February 2020, Paris.

de snelle en dodelijke verspreiding van de pandemie richten landen al hun energie en zorgcapaciteit op de strijd tegen het virus. Gezondheidsdiensten zijn overbevraagd en functioneren op 'war mind set', waardoor andere dienstverlening **als niet essentieel weggezet** wordt. Zorg voor slachtoffers van geweld (klinische vaststelling van verkrachting, psychosociale steun, telefonische hulpverlening) zou daar best onder kunnen vallen.

Om een antwoord te bieden op de interacties tussen quarantaine en gendergebonden geweld en ziekte-overdracht stellen vele landen een **speciaal beleid** in om de slachtoffers van geweld in deze omstandigheden beter te kunnen bijstaan. Enkele voorbeelden. In Chili zijn maatregelen genomen om te **verzekeren dat diensten blijven functioneren**, worden vrouwen aangemoedigd om geweld te rapporteren en wordt ingezet op preventie via **campagnes** en online preventie cursussen. Italië heeft **specifieke budgetten** vrijgemaakt voor geweld in verband met COVID-19 en voert een sensibiliseringscampagne om de slachtoffers te bereiken. In Spanje worden apothekers getraind om het **codewoord 'masker 19'** te erkennen als een vraag om hulp en om noodhulpmiddelen te activeren en de vrouwen en minderjarigen over te brengen naar een andere locatie. Spanje heeft **vluchthuizen** ook **erkend als essentiële diensten** om de continuïteit van de dienstverlening te garanderen. Canada heeft **meer middelen** voorzien voor **vluchthuizen en hulpverleningsdiensten** zodat ze kunnen beantwoorden aan de verhoogde vraag om bijstand. In sommige gevallen nemen family justice centers en hulpcentra telefoonlijnen aan en **online communicatiemechanismen** om de dienstverlening te kunnen blijven voorzien.

Beleidsopties

- ✓ Verzeker dat de dienstverlening voor de slachtoffers op coherente wijze verloopt, in samenwerking met verschillende diensten (zoals gezondheid, sociale diensten, onderwijs, tewerkstelling, justitie) en dat de behoeften van de slachtoffers en hun veiligheid in rekening worden gebracht wanneer men overgaat naar meer digitale vormen van communicatie tijdens de COVID-19 crisis.
- ✓ Aanvaard een regering-brede aanpak en op risico gebaseerde benadering om partnergeweld te stoppen zodat alle relevante publieke diensten op een nauwgezette gecoördineerde manier betrokken worden bij deze kwestie, en verzekert dat tijdige toegang tot justitie behouden blijft of versterkt wordt in deze periode.
- ✓ Dring sociale aanvaarding van partnergeweld terug, deels door aandacht te vestigen op de gevolgen hiervan voor vrouwen in tijden van quarantaine.

Om de toegang tot justitie te verhogen hebben de rechtbanken in Canada gekozen voor verschillende benaderingen⁵⁵, waaronder **online hoorzittingen** om de wachtlijsten binnen de perken te houden, de identificatie van '**urgente kwesties**' die ook nu voor het gerecht gebracht kunnen worden, soms zelfs telefonische hoorzittingen of videoconferenties.

Het **European Family Justice Centre Alliance**, dat inzet op de opbouw van een cross-sectorale samenwerking tussen professionals die werken rond geweld op vrouwen en kinderen, heeft een set met

⁵⁵ Fasken Institute (2020), COVID-19/CORONAVIRUS: Canadian Courts Significantly Restrict Services, Bulletin COVID-19.

richtlijnen uitgebracht **over mogelijke aanpassingen in de werking** in de context van de crisis.⁵⁶ Sommige diensten schakelen over naar **elektronische dienstverlening**, voor counseling bijvoorbeeld, maar dit is geen oplossing voor vrouwen die bang zijn om het geweld te rapporteren, omdat vele mishandelaars hun telefoon- en computergebruik controleren. Het is goed mogelijk dat het aantal niet gerapporteerde gevallen toeneemt in deze tijden van quarantaine, omdat vrouwen zich met hun mishandelaar in dezelfde ruimte bevinden. Het is ook van essentieel belang om te verzekeren dat **diensten voor eerste hulpverlening** zoals ziekenhuizen en politie **gesensibiliseerd** worden om de **tekenen van partnergeweld** niet over het hoofd zien, ondanks het feit dat ze overspoeld worden door de uitbraak van de pandemie en dat de overheden de **continuïteit van de werking** van hulpdiensten voor slachtoffers van geweld verzekeren zoals de telefoonlijnen, vluchthuizen en aanverwante diensten.

Organisaties die hulp verlenen om de impact van de COVID-19 crisis op vrouwen aan te pakken zouden moeten verwijzen naar de Aanbeveling om seksuele uitbuiting, misbruik en intimidatie te stoppen in ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulpverlening.⁵⁷ Deze concrete manier beveelt namelijk aan om mechanismen te ontwerpen die uitgaan van een slachtofferbenadering, waaronder noodzakelijke diensten en ondersteuningsmechanismen.

5.5 Genderimpactbeoordeling, genderbudgeting en gendermainstreaming in de (nood) beleidsrespons

De COVID-19 pandemie heeft onmiddellijk een fiscale beleidsrespons uitgelokt om de uitgaven in de gezondheidssector te ondersteunen en de economische gevolgen van de crisis te milderen. Naast het verzekeren van economische stabiliteit en adequate hulp voor mannen en vrouwen moet overal waar mogelijk **een genderperspectief in het ontwerp en de uitvoering van de beleidsrespons** opgenomen worden. Om dit te doen, kunnen regeringen voordeel halen uit een goed functionerend systeem van genderbudgeting en genderimpactbeoordeling, onmiddellijke toegang tot kwaliteitsvolle naar sekse opgedeelde data en genderindicatoren voor alle sectoren, en vaardigheden en expertise over hoe snel gereageerd kan worden. In vele landen is dit echter niet voorhanden en door dit ontbreken kan de COVID-19 crisis bestaande systemische genderongelijkheden versterken.

Beleidsopties voor een verzekerde genderbenadering in de beleidsrespons

- ✓ Integreer genderimpactbeoordelingen en -instrumenten in crisisbeheer. Dit vereist een goed functionerend systeem voor gendermainstreaming, gemakkelijke (ready) toegang tot naar sekse opgesplitste gegevens in alle sectoren en technische expertise.
- ✓ Genderbudgeting kan helpen om te verzekeren dat een genderperspectief toegepast wordt in alle maatregelen (inclusief fiscale maatregelen en uitgaven). Dit kan ervoor zorgen dat regeringen de collectieve impact van deze maatregelen op de doelstellingen van gendergelijkheid begrijpen.
- ✓ Verzeker dat in alle beleid en in structurele aanpassingen om duurzaam herstel te ondersteunen ook een robuuste genderanalyse en intersectionele analyse doorgevoerd wordt.

⁵⁶ European Alliance for Hope and Empowerment (ECFJA (2020), COVID 19 within the approach of domestic violence and child abuse. (download ook in het Nederlands beschikbaar).

⁵⁷ OECD (2019), DAC Recommendation on Ending Sexual Exploitation, Abuse, and Harassment in Development Co-operation and Humanitarian Assistance : Key Pillars of Prevention and Response, 17 July 2019.

- ✓ Neem meer maatregelen om het aantal vrouwen en de rol van vrouwen en van hun deelname van vrouwen in besluitvorming verhogen, miv preventie en respons op covid-19.

Op basis van een **genderanalyse van de crisis** voorziet Canada extra middelen (50 miljoen CAD) voor vluchthuizen en hulpcentra voor vrouwen die slachtoffer zijn om hen in staat te stellen extra capaciteit in te zetten om partnergeweld en geweld in het gezin te voorkomen of om de slachtoffers bij te staan; lanceerde Spanje een quarantaineplan tegen gendergebonden geweld, m.i.v. juridische bijstand voor slachtoffers als essentiële dienst en vroeg IJsland aan de betrokken overheidsdiensten om de impact voor vrouwen en mannen te beschrijven van mogelijke investeringen en welke mogelijke verschillen van fiscale maatregelen zouden zijn.

Gendermainstreaming laat toe om de collectieve impact van het algemene maatregelenpakket op de gendergelijkheidsdoelstellingen te begrijpen en om daar in het beleid rekening mee te houden. Goed functionerende en goed uitgeruste diensten voor gendergelijkheid, in combinatie met inclusief leiderschap blijven **pijlers voor een herstelbeleid dat mannen en vrouwen gelijk ten goede komt**.

De COVID-19 crisis heeft het belang van **voldoende veerkracht en voldoende voorbereiding** om met een shock om te gaan onmiskenbaar duidelijk gemaakt. In zijn 'New Approach to Economic Challenges' geeft de OESO aan dat zich grote verstoringen in het systeem zullen voordoen en dat het essentieel is dat de centrale systemen de capaciteit voor herstel en de **mogelijkheid om het systeem te verbeteren** bezitten om de sprong voorwaarts te kunnen maken.

De **klimaatverandering** en het **verlies aan biodiversiteit** door zaken zoals ontbossing en handel in wild kunnen het risico op **nieuwe pandemieën** verhogen, veroorzaakt door ziektedragers (dieren) en door water veroorzaakte infecties. Omdat vrouwen en kwetsbare groepen dikwijls meer geraakt worden door deze milieudegradatie – vooral in ontwikkelingslanden waar ze vaak moeten instaan voor water, voedsel en brandstof voor het gezin – is het belangrijk dat landen een gender- en inclusieperspectief integreren in milieu-initiatieven.

5.6 Gevolgen voor vrouwen en de SDG's

De COVID-19 pandemie houdt een **ernstige bedreiging in voor het behalen van de gendergebonden SDG's**. De economische crisis en sociale gevolgen brengen sommige rechten en aspecten van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen in gevaar en doen bestaande ongelijkheden en discriminaties van vrouwen en meisjes toenemen. Vooral de meeste gemarginaliseerde vrouwen en vrouwen in extreme armoede zullen erdoor getroffen worden. De pandemie kan er ook toe leiden dat bepaalde transformatieve beleidsvormen en hervormingen stopgezet worden omdat de daartoe nodige middelen er aan onttrokken worden, terwijl tegelijk de noden als gevolg van de crisis toenemen.

Opties voor het behoud van vooruitgang van de gendergebonden SDG's.

- ✓ Engageer je ten volle voor de toepassing van een genderperspectief in de beleidsresponsen, maak arbitrage/bemiddeling mogelijk van economische, sociale en milieuprioriteiten op kritieke domeinen die door de crisis onder druk staan.
- ✓ Verzeker dat basisgezondheidszorg, vooral op vlak van reproductieve en seksuele gezondheid (waaronder pre- en postnatale gezondheidszorg), blijft doorgaan ondanks de bijkomende druk op de gezondheidssector door de verspreiding van COVID-19.

- ✓ Voorzie onmiddellijk financiële hulp en voedselhulp om de impact van de crisis te milderen en om te voorkomen dat de meest kwetsbaren – voornamelijk vrouwen en kinderen – in armoede vervallen.
- ✓ Verzeker toegang tot basisdiensten en steunmaatregelen voor de meest gemarginaliseerde groepen vrouwen, inclusief plattelandsbewoners, inheemse minderheden en vluchtelingen.
- ✓ Verzeker dat gegevens die verzameld worden over de impact van de crisis systematisch naar sekse opgedeeld worden om de effecten van de uitbraak op de SDG's door een genderlens te registreren.
- ✓ Richt een genderobservatorium op en gebruik beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling, data en methodologieën om de genderimpact van de crisis te registreren en te monitoren, en identificeer goede beleidspraktijken.

Het zal een hele uitdaging zijn om alle gendergebonden SDG's te behalen tegen 2030. Alle SDG's met een gendergebonden subdoelstelling en gendergebonden indicatoren zullen door de COVID-19 crisis geraakt worden:

- ✓ De economische gevolgen van de pandemie (tijdelijke werkloosheid, inkomensverlies, werkonzekerheid) kunnen vrouwen disproportioneel treffen; een toename van het aantal vrouwen dat wereldwijd in **armoede** leeft is waarschijnlijk. (SDG1 - SDG8 - SDG10)
- ✓ De ebolacrisis heeft geleerd dat middelen voor reproductieve en seksuele gezondheid afgeleid worden naar noodhulp en dat hierdoor de **moedersterfte** kan toenemen, vooral in regio's met een zwakke gezondheidszorgsysteem (SDG3) ⁵⁸
- ✓ De ebolacrisis bracht ook aan het licht een sterke stijging van het aantal **tienerzwangerschappen**, wat verder ook leidde tot het vroegtijdig verlaten van de school in de post-crisisperiode. ⁵⁹ (SDG4) Iedere extra werkbelasting van vrouwen en meisjes in de onbetaalde arbeid en zorgarbeid (vooral zorgen voor zieken) zal ook de **onderwijskansen** van meisjes beïnvloeden.
- ✓ In landen en gezinnen waar de **sociale discriminerende normen** jongens boven meisjes verkiezen, kan de pandemie deze preferentie nog versterken op vele domeinen. Bijvoorbeeld indien voedsel beperkt voorradig is, kan dit ervoor zorgen dat jongens bevoordeeld worden en meisjes gediscrimineerd (SDG2); idem voor gezondheidszorg en onderwijs (SDG3-SDG4).

De pandemie zal waarschijnlijk zware nadelige gevolgen hebben voor SDG5. Voor de crisis werd geraamd dan 2.1 miljard meisjes en vrouwen in landen leven waar de gendergelijkheidsdoelstellingen tegen 2030 niet gehaald zullen worden. ⁶⁰ Als de snelheid van de vooruitgang vertraagt, zullen alle landen meer tijd nodig hebben om de gendergelijkheidsdoelstellingen te halen. De volgende subdoelstellingen van SDG5 zullen waarschijnlijk het meest beïnvloed worden:

⁵⁸ Wenham, C., J. Smith and R. Morgan (2020), COVID-19: the gendered impacts of the outbreak, Lancet Publishing Group. Sochas, L., A. Channon and S. Nam (2017), Counting indirect crisis-related deaths in the context of a low-resilience health system: the case of maternal and neonatal health during the Ebola epidemic in Sierra Leone, Health Policy and Planning, Volume 32.

⁵⁹ Bandiera, O. et al. (2019), The Economic Lives of Young Women in the Time of Ebola: Lessons from an Empowerment Program, Impact Evaluation series, No. WPS 8760, World Bank Group.

⁶⁰ Equal Measures 2030 (2020), Bending the Curve Towards Gender Equality by 2030.

- ✓ **SDG 5.1. over wettelijke maatregelen:** voor de uitbraak van de pandemie was er **politieke wil** om nieuwe wetgeving te aanvaarden en om discriminerende wetten af te schaffen in zowel de OESO-landen als de OESO-partnerlanden, maar in vele landen zal de crisis in het beste geval de vooruitgang vertragen op vlak van aanname van nieuwe wetgeving en uitvoeren van bestaande wetgeving, met de mogelijkheid dat het helemaal stopt indien de crisis escaleert.
- ✓ **SDG 5.2. over geweld op vrouwen:** vorige crisissen hebben geleerd dat er een toename zal zijn van geweld in het gezin, om verschillende redenen (zie hoger).
- ✓ **SDG 5.3. over schadelijke praktijken:** voor de crisis was er een daling van het aantal **kindhuwelijken** in Zuid-Azië en sub-Sahara Afrika. Kindhuwelijken, vroege en gedwongen huwelijke hangen vaak samen met armoede. Het is dus waarschijnlijk dat als gevolg van de toegenomen armoede door de crisis het aantal kind-, vroege en gedwongen huwelijken opnieuw zal stijgen in ontwikkelingslanden.
- ✓ **SDG 5.4 onbetaalde zorg en huisarbeid:** voor de crisis stonden vrouwen in voor ongeveer 75% van de onbetaalde zorg- en huisarbeid in de wereld.⁶¹ Door de crisis neemt dit soort werk toe. Het kan een **uitdaging** zijn om zelfs nog maar terug te keren naar de toestand van voor de crisis en bijna **onmogelijk** om een gelijke verdeling van onbetaalde arbeid tussen vrouwen en mannen te bereiken.
- ✓ **SDG5.6 over seksuele en reproductieve gezondheid en reproductieve rechten:** het is mogelijk dat de dienstverlening op vlak van seksuele en reproductieve gezondheid, inclusief menstruatie en gezondheidskwesties, beïnvloed worden door een **onderbreking van de toevoer van middelen**.⁶² De zikacrisis in Latijns-Amerika ging gepaard met bendegevecht in El Salvador en Brazilië dat een directe invloed had op de toegang van vrouwen tot seksuele en reproductieve gezondheidsdiensten. Hierbij controleerden informele netwerken wie toegang had tot voorraden en wie niet.

Alle actoren moeten werk maken van een **significante verhoging van de investeringen om de genderkloof te dichten** om de engagementen van Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling te bereiken. De strijd tegen de gevolgen van COVID-19 heeft dit nog belangrijker gemaakt. De **OESO-aanbeveling over beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling**⁶³ kan de richting aangeven voor de integratie van een genderperspectief in een meer samenhangende visie op duurzaamheid. Het biedt een kader voor het versterken van de doelmatigheid van het beleid en voor betere institutionele coördinatie, evenals voor monitoring, rapportage en evaluatie van systemen met het oog op het implementeren van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen.

⁶¹ OECD Development Centre (2019), Gender, Institutions and Development Database (GID-DB) 2019.

⁶² UNFPA (2020), COVID-19: A Gender Lens - Protecting sexual and reproductive health and rights, and promoting gender equality.

⁶³ OECD (2019), OECD Recommendation Policy Coherence for Sustainable Development. The final adopted text of the Recommendation (11 December 2019) is available online Compendium of OECD Legal Instruments.